

i dag | **kommentar**

Folkebevegelsen som forsvant

■ Avholdsbevegelsen var en maktfaktor i Harstad i mange år. I dag har bevegelsen skrumpet inn.

GUNNAR REPPEN

Tidlig i Harstads historie hadde vi noen ideelle organisasjoner som hadde sterk innflytelse på folks dagligliv, som også gjenspeilte seg i politikken. Hva med engasjementet til arbeiderbevegelsen, speiderbevegelsen og målrørsla i dag?

Skrumpet inn

Min interesse gjelder historikken til folkebevegelsene i Harstad generelt, og i dette tilfellet avholdsbevegelsen spesielt. Dessverre fant jeg ingen i lokalmiljøet som kunne gi historiske fakta om bevegelsens seneste år. Det jeg fant om emnet, kan kanskje likevel ha nytteverdi som påminnelse om at organisert motstand mot drikkekulturen en gang ble regnet som en så viktig sak at det ble en folkebevegelse av det. **IOGT** (International Organisation of Good Templars) kom til Norge midt på 1850-tallet, og hadde i 1918 vokst til en betydelig organisasjon med 100.000 medlemmer. Dette tallet var i 1950-årene skrumpet inn til under 30.000 og sies i dag være ca. 3500.

Avholdende trykkere

Harstads første avholdsforening ble stiftet av trønderen Peter Oluf Klinge - mest kjent som grunnleggeren av Harstad Tidende. Ellers er det tydelig at trykkermiljøet i byen var sterkt representert i avholdsbevegelsen helt frem til 1950-tallet. Ser man på lista over byens ordførere fra 1904 og fremover, slår det en at avholdsfolket hadde opparbeidet seg stor politisk makt i byen - bl.a. gjennom eget politisk parti. Da Avholdspartiet i 1908 fikk overrettsakfører Carl Dahl på ordførertaburetten, var det ingen tilfeldighet. For i 1918 ble også kjøpmann Thorvald Hoel fra samme parti valgt til ordfører. Disse må vel regnes som borgerlige politikere. Ellers forestiller vi oss gjerne at avholdsbevegelsen sto sterkest i kristelige miljøer og arbeiderbevegelsen. Sistnevnte var politisk representert gjennom Arbeiderpartiet (DNA), og da deres mann i 1917, formannen i Trondenes sosialdemokratiske forening, Hans Simonsen-Sparboe, ble valgt til ordfører, var det med avholdssaken som fremste kampsak.

Bevegelsen hadde også sine tilhengere innen byens militære, og i 1908 stiftet 15-20 befalsskolelevere en IOGT-forening som de kalte Forposten.

Pol først på 50-tallet

Brennevinsforbudet i 1917 med-

EGET HUS: «Losjen» - Øysteinsgate 6 - var avholdsbevegelsens eget hus i Harstad og har de senere år huset Siwe Elektro. Foto: Tore Skadal

førte slutten på alkoholomsetningen til Harstad Øl- og Vinsamlag, som solgte og serverte sine varer fra det som i dag er Harstad Sparebanks lokaler. I 1919 ble det holdt folkeavstemning om forbudet fortsatt skulle gjelde i Norge. 62 % ville ha fortsatt forbud. Vinmonopolet ble etablert i 1922, men først på 1950-tallet kom det polutsalg i Harstad.

Hva skjedde så med bevegelsen i mellomtiden? I en artikkel i Harstad Tidende august 1942 fremgår det at Losje Trondarnes den 15. august 1937 hadde startet en ungdomsgruppe med navnet Symra, som etter hvert ble endret til Harstad G.U.-lag. Lagets første styre besto av: typograf Gunleik Aas, formann, Edal Laupstad, sekretærmann, Aina Kvendseth, visesekretær, Mathilde Larsen, kasserer og journalist Brynjulv Lie, kommisjonær. Nå hadde laget femårsjubileum, og typograf Jarle Johansen (som døde 28.11. 2010) var formann. Johansen ble senere teknisk leder i dagbladet Finnmarken i Vadsø og var på 1960-tallet ordfører i Vadsø kommune.

Rytmeputta

Det fremgår av artikkelen at medlemstallet i losjen hadde vært sterkt økende disse fem årene og at aktivitetene var mange. Blant annet hadde de eget, populært orkester som kalte seg «Rytmeputta». Ingbert Olsen var orkesterleder, og andre musikere var: Hans Heide, Jarle Breivik, Harald Karlsen, Rolf Hartvigsen, typograf Arvid Jensen, Dankert Eilertsen, Henry Kristensen og Agnar Breivik. (Hva det daværende NS-organet Harstad Tidende ikke fikk vite

TILLITSMANN: Typograf Jarle Johansen (1922-2010) var i sin ungdom tillitsmann innen avholdsbevegelsen i Harstad før han reiste til Vadsø og ble teknisk sjef for dagbladet Finnmarken og ordfører i Vadsø kommune i 1960-årene. (Bildet er fra 2006)

i 1942, var at ungdommene med IOGT-abeid som alibi, også drev spionasje mot tysk virksomhet i byen og distriktet).

En annen fremtredende avholdsmann var typograf Peder Leonhard Hanssen (1868-1947) - populært kalt «Peder L». En ekte harstadgutt fra St. Olavsgate 52, liten og kromrygget, bar stiv hatt og spaserstokk. Han var gift med Hermanda Bugge (1874-1950), og de hadde to barn, Esther (1900-1993) og Henny (1902-1993). Peder avla «storlosjegraden» i 1901 og «verdenslosjegraden» i 1912. Han reiste ofte rundt i landet og agiterte for avholdssaken. Samtidig deltok han i lokalpolitikken og var en fagforeningsleder som ikke boyde unna i tvistesaker. Det viste han da han i 1920-årene som formann i typografforeningen, sto bak en treårig (ulovlig) stillingsblokkering i bladet Haalogaland. I sin tid bestyrte han trykkeriet til

FORKJEMPER: Typograf Peder L. Hanssen (1869-1947) var en betydelig forkjemper for avholdssaken. Han innehadde da også alle de ordere og utmerkelse losjen hadde å by på.

Alfred Evensen, og mot slutten av livet drev han trykkeriet for egen regning fra lokaler i Storgt.13. (Bakkeligården).

Ungdomskafeen Corner

Bakgrunnen for de unges sterke engasjement for avholdssaken kan være en studie verd. En del av samfunnsproblemet var kanskje at en flaske brennevin i sin tid kostet mindre enn en liter melk. Når det gjelder «Peder L», så vet vi at hans onkel Mads Pedersen (1821-1876) i Harstadgården hadde drevet salg og servering av alkohol, og at dette forarget folk i bygda.

Ennå på 1950-tallet og senere drev **IOGT** aktiv virksomhet i eget hus i Øysteinsgate 6 - blant annet med holdningsarbeid blant barn og ungdom med Alethe Flakstad (1905-1968) som primus motor. Og på 1960-tallet ble den meget populære ungdomskafeen Corner

STIFTEREN: Peter Oluf Klinge grunnla Harstad Tidende i 1887 - men er også stifteren av Harstads første avholdsforening. Illustrasjon: Karl Erik Harr

etablert med ekteparet Gudrun og Leon Leonhardsen (1916-1987) som vertskap. Her var konseptet at kafeen skulle være alkoholfri. Den holdt til i Samfunnshuset, antakelig med Harstad kommune som en god økonomisk støttespiller.

Avholdsbevegelsen har etter hvert opplevd indre strid og smuldret opp i et mylder av små organisasjoner med formål å redusere skade av alkohol og narkotika, og i 2003 gikk mange av dem inn under paraplyorganisasjonen Actis. Vi som graver i forhistorien vil nok hevde at det finnes noe der vi alle kan ha nytte av.

Kilder: Hovedsaklig Kristian Steinnes' bok fra 2003, *Ved egne krefter* og egen bok fra 2007, *Aviser og trykkerier i Harstad*.